

Kirjallisuutta

Neuvostovirolaista kielentutkimusta

Emakeele Seltsi aastaraamat III. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn 1957, 245 s.

Vuoden 1956 Virittäjässä Lauri Posti esitteli Emakeele Seltsin ensimmäisen ja toisen vuosikirjan (ilmes-
tynyt 1955, 1956). Hiljakkoin on Suomeen saapunut Aastaraamat III (1957), jonka monipuolinen sisältö kauttaaltaan kuuluu aikakauslehtem-
me harrastuspiiriin.

Vuosikirjan alussa olevissa kirjoituksissa käsitellään eräitä kirjaviron kysymyksiä. A. Kask selostaa viron kirjakielen normien yhtenäistämistä v. 1886 käytyä kiistaa, jonka aloittajia olivat eräät koulumiehet. Seuraava artikkeli »Ääremärkusi nimisõnade liitmise kohta eesti kirjakeeles» on Viron kielimiesten kunniaavanhuksen, vastikään 85 vuotta täyttäneen J. V. Veskin käsialaa. E. Nurm tekee kirjoituksessa »Deklineerimise üksikküsimusi» eräitä huomautuksia kielioppien ja nykyisen käytännön horjuvuuksista ja epäjohdonmukaisuuksista, erittäinkin lainasanojen ja sukunimien taivutusta koskevista.

Viron kielen lauseopin erikoiskysymyksiä koskettelevat J. Peegel ja H. Rätsep. Edellinen selvittelee 20-sivuisessa tutkielmassaan viron konditionaalnin esiintymistä nykyisessä ja varhaisessa kirjavirossa, murteissa ja kansanrunouden kielessä. Rätsep po-
lemisoi kirjoituksessaan »Aspektikate-

gooriast eesti keeles» Bubrihin Istoritšeskaja morfologija finskogo jazyka -teoksessa suomen aspektiseikoista esitettyjä rohkeita ja heikosti perusteltuja käsityksiä vastaan.

Viron murteiden alalta ovat I. Kontin ja S. Nigolin artikkelit. Edellinen käsittelee -sk-nominisuffiksia viron murteissa, jälkimmäinen etelävirolaisen Harglan murteen affrikaattoja. Kumpikin tuo tutkimukselle uutta tervetullutta aineistoa. Nyt kun eri ims. kielistä alkaa jo olla ainesta runsaasti saatavissa, koko ims. affrikaattojen kysymys ansaitsisi tulla perusteellisesti käsitellyksi. Monipuolisen aineiston valossa esim. Wichmanin eräät yhdistelmät tutkimuksessa Zur Geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden Affrikaten varmasti osoittautuisivat vanhentuneiksi; etymologioivan tutkimuksen tavalliset keinot eivät riitä silloin, kun on kysymyksessä tämän tapainen suurelta osalta affektipitoinen ja deskriptiivissävyinen aineisto. — Runsaasti uutta ja arvokasta ainesta sisältyy myös K. Abenin laajaan artikkeliin »Eesti ja liivi laene läti sõnavaras», joka on tiivistelmä tekijän v. 1947 valmistuneesta väitöskirjasta.

Kansanrunoudentutkija E. Laugasten aiheena ovat eräät Kreutzwal-

din Kalevipoegin mielenkiintoiset sanat (*aru, haletama, kaelakandja, kerikanne, kiir, koogalane, kortel, marukas, nölगतille, sahkama, urang, vanavara, varang ja varistama*), joiden selitykseksi hän tavallisesti viittaa kansanmurteisiin. Näillä esimerkeillä Laugaste samalla tähdentää Kalevipoegin sanakirjan tarpeellisuutta.

Paul Ariste antaa uuden selityksen virolaisista paikannimistä Pandivere (*pañ'divere*), Pandja (*pañdja*) ja Pandju (*pañ'dju, pañ'djo*). Viimeksi mainittu nimi on jo aikaisemmin (P. Wieselgren Mägisten ehdotuksesta, Ort-namn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svensksbygder s. 124) yhdistetty suomen *pantio*-sanaan, minkä yhdistelmän Aristekin perustellen hyväksyy. Määriteosan pohjoisvirolaisessa Pandiveren kylän nimessä on Kettunen yhdistänyt Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen -teoksessaan s. 289 viron sanaan *pant*, gen. *pandi* 'Pfund, Geisel'; hiidenmaalaisen Pandjan kylän nimestä Kettunen taas on arvellut (mt s. 48), että se kuuluisi *panema*, murt. *panma* -verbiin, johon on liittynyt *ja*-suffiksi. Aristen mielestä kummassakin nimessä on virosta (ja kaikista muistakin ims. kielistä) unohtunut 'mäkeä' merkinnyt **panta*-sana, jonka vastine tavataan mordvassa (mdE *pando*, M *panda*). Pandiveren *i* olisi sama suffiksi kuin esim. virolaisissa appellatiiveissa *sepi* (*paja*), murt. *keř'vivät'* 'peärätt' («korvärätti»), *igihēris* 'Erzschelm', *igipetis* 'Erzbetrüger', *igihäbi* 'grosse Schande' ja eräissä paikannimissä.

Meille on jo aikaisemmin kantautunut tietoja siitä, että virolaisia tutkijoita on käynyt Valdain karjalaisten parissa, mutta vasta Paula Palmeosin kirjoituksesta »Märkmeid karjala valdai murdest» saamme yksityiskohtaisia tietoja Neuvosto-Viron kielen-

tutkimuksen uudesta alueenvaltauksesta. Vuonna 1951, jolloin ensimmäinen tutkimusryhmä kävi Valdain karjalaan tutustumassa, karjalaa puhuvia löydettiin seuraavista kylistä: Navolok (3 henkeä), Haritoniha (9), Gvozdk (4), Kostelovo (11), Starina (23), Trufanovo (5), Makušina (3), Markova (70), Neblitšä (72), Jakonova (21), Jablonka (15) ja Okunovo (5), eli siis 12 kylässä yhteensä 241 henkeä. Valdain kyliin on tehty matkoja viitenä kesänä, aluksi P. Aristen, sitten P. Palmeosin johdolla. Tuloksena on ollut kirjoitettuja kielennäytteitä, sanastomuistiinpanoja ja myös äänitteitä. Painettuja tutkimuksia Valdain karjalasta ei toistaiseksi ole, mutta sitä vastoin useita käsikirjoituksia, joista laajin on Valmen Hallapin diplomityö (v:lta 1952) »Valdai karjala murde ajalooline foneetika». Palmeosin kirjoituksen pääosa käsittelee Valdain karjalan foneettisia, muoto- ja lauseopillisia sekä sanastollisia erikoisuuksia. Ne näyttävät suurelta osalta olevan samoja kuin entisen Tverin läänin laajan karjalaisalueen murteissa. Muutamia Tverin karjalalle vieraitakin piirteitä sentään on. Palmeosin esittämissä Valdain karjalan sanoissa tavataan eräitä merkityksiä, jotka Tverin murteille ovat outoja. Foneettisista erikoisuuksista palatalisaatio näyttää, Palmeosin esimerkeistä päätellen, olevan samanlainen kuin Tverin murteissa. Sen sijaan se piirre, että *i:n* (harvoin *e:n*) edellä olevat voimakkaasti palatalistuneet *t* ja *d* ääntyvät toisinaan *k:n*a ja *g:n*a (esim. *lehfi* ~ *lehki*, *lähtietäh* ~ *lähkietäh*, *pertti* ~ *perkki*, *nattie* ~ *naakkie*), on tietääkseni outo kaikille Tverin karjalaismurteille. Toinen Valdain karjalan foneettinen erikoisuus on se, että kaksitavuisessa sanassa, jossa molemmat tavut ovat lyhyet, ensi tavun vokaali ääntyy —

venäläisen fonetiikan vaikutuksesta — puolipitkänä (esim. *kàla* : vrt. *kaalat*, *màdo* : *mavot*, *vävü* : *vävüit*). Tätä pidentymistä ei ole merkitty Tverin karjalasta, mutta havaintojeni mukaan sitä tavataan, nähtävästi sporadisesti, paikoin sielläkin. — Kirjoituksensa alussa Palmeos mainitsee Valdain karjalaisten luona vierailleet suomalaiset tutkijat V. R. Petreliuksen, joka v. 1892 siellä keräsi satuja, arvoituksia ja runoja, sekä Väinö Salmisen, joka v. 1906 pani muistiin joitakin kansanrunoja. »Petreliuse tekstid pole foneetiliselt täpsed, kuna ta oligi need kogunud mitte karjala keele uurimiseks, vaid rahvaluule näideteks.» Vielä huonommin todellista Valdain karjalaa vastaavat Väinö Salmisen runomuistiinpanot. Valdain-kävijöiden joukkoon on syytä lisätä vielä Juho Kujola, joka kesällä 1911 keräsi sanastoainesta myös Valdain kylissä. Lehtori Kujolan runsaat ja foneettisesti erittäin tarkat alkupe-räisämuistiinpanot ovat nykyään Karjalan kielen sanakirjan kokoelmassa, jonne kerääjä ne v. 1955 lahjoitti yhdessä laajojen Tverin karjalan muistiinpanojensa kanssa.

Vuosikirjan muusta sisällöstä on vielä mainittava U. Masingin pohdiskelu »*Osmi olemusest*», E. Pajusalun »*Soome-ugri l-käänetest*», jossa vastoin eräiden tutkijain kantaa esitetään se mielipide, että suom.-ugr. *-la*, *-lä* -suffiksi on produktiivistunut paikallissijojen ainekseksi eri aikoina ja erikseen toisaalta ims. kielissä, toisaalta permiläisissä kielissä ja tšere-

mississä, sekä G. Vilbasten uuttakin aineista sisältävä luettelo »*Vadja tai-menimesid*». — Etäsukukielten piiristä on pari lyhyttä kirjoitusta. V. Pall käsittelee mordvan kieltomuu-toja, erittäinkin kielteisen preessensin kieltosanaa *E a, at, M af. I*. Galkin esittää »*Märkmeid verbi tuletussufiksite vokalismist mari keeles*» -nimisen tutkielmansa lopussa, »*et mari alus-keele varaseimas periodis algasid peaaegu kõik verbisufiksids konsonandiga ja lõppesid soome-ugri keelelises ühtsuses eeldavate vokaalidega *-a, *-ä, *-e*».

Edellä mainittujen virolaisten tutkijain lisäksi vuosikirjaa on avustanut B. Serebrennikov, joka tarkastellessaan eräiden vanhojen indoeurooppalaisten lainasanojen levinneisyyttä suom.-ugr. kielissä päättyy siihen tulokseen, että suom.-ugr. kantakielen aika on ehkä vietävä viidennelle tai peräti kuudennelle vuosituhannele eKr.

Vuosikirjan lopussa on vielä katsaus Emakeele Seltsin toimintaan v. 1956 ja E. Uuspöldin laatima hyödyllinen bibliografia Neuvosto-Virossa v. 1956 ilmestyneistä suom.-ugr. kieliä käsittelevistä tutkimuksista ja samana vuonna tarkastetuista kandidaatinväitöskirjoista. Toimintakertomuksesta näkyy, että v. 1956 Emakeele Seltsin kirjeenvaihtajaverkko järjestettiin uudelleen: luetteloista poistettiin kuolleet ja passiiviset avustajat, jolloin jäljelle jäi 107 kirjeenvaihtajaa. Toimivuoden kuluessa Emakeele Selts sai murreainesta yhteensä 2214 sivua ja 8574 sanalippua.

PERTTI VIRTARANTA